

OLEMA + V_{MINE} KONSTRUKTSIOONID EESTI MURRETES

MAARJA-LIISA PILVIK

Eesti keeles on *mine*-tuletus üks produktiivsemaid predikaatnominalisatsioonide viise, mille käigus verbist tuletatakse tegevustähendusega nimisõna ehk teonimi ning sealjuures ei muuda tuletusliide tuletise aluseks oleva sõna semantikat (Kasik 1975, 2006a, 2009; EKG II). Teonimes säilib seega verbi väljendatud tegevus, mille olenevalt kontekstist võib esitada kas protsessi (nt *õuna söömisel hakkas tal kõht valutama*) või nähtusena (nt *õuna söömine on meeldiv tegevus*) (Erelt jt 2007). Selles artiklis käsitletakse vaid *mine*-liitelisi teonimesid, ehkki samalaadseid verbist tuletatud tegevustähendusega nimisõnu võib moodustada ka teiste, piiratud produktiivsusega tuletusliidete, nt *-us* (*lõikus*), *-e* (*teke*), *-k* (*minek*) jt.

Teonimesid on eesti kirjakeeles võrdlemisi põhjalikult uuritud ja kirjeldatud, ent sageli pigem kui leksikoni eripära või teksti keerukuse markerit ning ennekõike tuletusõpetuse kontekstis (nt Kasik 1968, 1975, 1994, 2006a, 2006b, 2009; Kerge 2001, 2003). Vähem on tähelepanu pööratud teonimede laiemale esinemiskontekstile, kombineerumisele muude lause elementidega ja nende kombinatsioonide rollile keele (morfo)süntaktilises kirjelduses (vt nt Muischnek, Sahkai 2010; Sahkai 2011). Teonimed kuuluvad traditsiooniliselt käändsõnade klassi ning käituvad morfoloogiliselt nagu tavalised täieliku käändeparadigmaga nimisõnad. Süntaktiliselt aga ei ole teonimed tihtipeale enam ainult sõnaliigi kaudu kirjeldatavad. Ehkki neil on küll hulk nimisõnadele omaseid jooni, säilivad teatud juhtudel, eriti perifrastilistes ühendites, ka verbile iseloomulikud omadused (Sahkai 2011: 24). Samuti on leitud, et teonimed kipuvad teatud mittekombinatsioonilise tähendusega ühendites sagedamini esinema kindlates käänetes (Muischnek, Sahkai 2010). Süntaktiliselt ja semantiliselt on teonimi eesti keeles niisiis noomeni ja verbi piirjuhtum, mille käitumist on teatud juhtudel sobivam kirjeldada mitte sõnaliigi-, vaid konstruktsioonipõhiselt, arvestades spetsiifilisi morfosüntaktilisi malle, milles need esinevad (Sahkai 2011: 8).

Teonimede süntaktilisi kombinatsioone on küll mõnevõrra uuritud eesti kirjakeele põhjal, ent puudub vastav süntaktiline käsitlus mittestandardsete keelevariantide kohta, nagu seda on murded või üldisemalt suuline (spontaanne) keel. Ehkki teonimede kõrget sagedust ongi peetud omaseks eelkõige kirjalikele tekstidele, nt ajalehetekstidele (Kasik 2006a, 2006b; Kerge 2003; Uiboed jt 2013), võib kõneldud keeles esineda teonimede käitumises lause tasandil hoopis teistsugust varieerumist kui kirjalikes tekstides ning esile võivad tulla kombinatsioonid ja mustrid, mida kirjutatud keelest ei leia.

Selles artiklis vaadeldakse eesti murrete korpuse¹ materjali põhjal üht tüüpi perifrastilisi konstruktsioone – finiitse verbi *olema* ja nominatiivi- või

¹ <http://www.murre.ut.ee/mkweb>

partitiivikujulise teonime ühendeid – lausetes, mis meenutavad vormilt olemasolu- (1, 2) või kogeja-omajalauseid (3).²

- (1) aa kurnat'i puuanomahe säääl hapas' är **säääl ol' hoitmine** (Rõu)
- (2) seetse vakka õl'i linu maas (...) terve väli (...) vaata **siaal õl'i kiskumist** (Trm)
- (3) siis **põnd tal eesel vaevanagemest** ühti (Kul)

Ehkki teonimesubjektid käituvad seda tüüpi lausetes ühelt poolt nagu nominaalsubjektid eksistentsiaallausetes üldiselt (vrd nt *seal oli auto, seal oli rahvast, tal ei ole autot*), võib *olema*-verbi ja teonime ühend tuua lausesse ka mingi modaalse lisatähenduse (nt kohustatuse, lubatuse, võimelisuse vm hinnangu). Artiklis vaadeldaksegi, kuivõrd levinud kõnealused *olema*-verbi ja teonime ühendid murdekorpuses on ning millistes funktsioonides neid kasutatakse.

Järgnevalt puudutatakse esmalt murrete kohta olemasolevaid teonimekäsitlusi ning tuuakse artiklis vaadeldavatele konstruktsioonidele taustaks näiteid ka teistest läänemeresoome keeltest. Seejärel tutvustatakse artiklis kasutatud andmestikku ning vaadeldakse lähemalt, kuidas *olema* + *Vmine*_{NOM/PAR} ühendid on eesti murrete vahel jaotunud ning kas ja milliseid modaalseid (lisa)tähendusi on nendes võimalik tuvastada. Lõpuks arutletakse eksistentsiaal- ja omajalausekujuliste teonimekonstruktsioonide võimaliku grammatiseerumise üle.

1. Teonime(konstruktsiooni)de käsitlusi murretes ja teistes läänemeresoome keeltes

Tuletisi nii eesti keeles kui ka selle eri murretes on nii sõnamoodustuslikust kui ka süntaktilisest vaatepunktist mõnevõrra käsitlenud juba Ferdinand Johann Wiedemann oma 1875. aasta grammatikas, kus ta mainib, et verbidest *mine*-sufiksiga väga lihtsalt moodustatavad teonimed vastavad saksa substantiivselt kasutatavale infinitiivile (nt 'Beginnen' *algamine*, Wiedemann 2011 [1875]: 242). Ühtlasi mainib ta käesolevas artiklis käsitletavaid ühendeid, tõdedes, et *mine*-sufiksiga moodustatud nn verbaalnoomenid on mõnel puhul asendatavad Wiedemanni käsitluses samuti verbaalnoomeniteks peetud *da*- või *ma*-infinitiiviga (nt *kas sull on wēl rākida* ja *kas sull on wēl rākimist*), „kusjuures tähenduserinevus on võõral raske tajuda” (Wiedemann 2011 [1875]: 494). Wiedemann lisab ka, et teonimi võib täieliku käändeparadigma tõttu osaleda paljudes ühendites, kuhu kumbki infinitiividest ei sobi (2011 [1875]: 185, 252, 494).

Helmi Neetar, kes on tegelenud põhjalikult deverbaalse sõnatuletusega murretes (nt Neetar 1990), on uurinud ka erinevaid perifrastilisi teonimekonstruktsioone ja tõdeb sealjuures, et lisaks sellele, et teonimede esinemist mõjutab oluliselt näiteks finitne verb, millega teonimi koos esineb, sõltub nende levik ja vorm ka murdealast (Neetar 1988: 45). Nii on teonimelised kolora-

² Näited on murdekorpuse lihtsustatud transkriptsioonis (vt nt <http://www.keel.ut.ee/et/keelekogud/murdekorpus>), mida siinses artiklis on omakorda lihtsustatud. ' hääliku järel märgib selle hääliku palatalisatsiooni ehk pehmenust; pausi tähistab vastavalt selle keskusele kas (.) või (...).

tiivkonstruktsioonid (*vehib niitmist*) üldiselt omasemad ida- ja lõunapoolsetele murretele, *maksma*-konstruktsioonis (*sul ei maksa söögi toomine*) domineerib eriti Võru murdes teonimi nominatiivis jne, samas kui näiteks vastavad da-infinitiivkonstruktsioonid (*vehib niita, sul ei maksa süüa tuua*) on levinud kõikidel murdealadel (Neetar 1988). Ehkki selle artikli fookuses olevat konstruktsiooni Neetar eraldi ei maini, annavad tema tähelepanekud alust oletada, et murdeala võiks mängida rolli sellegi teonimekonstruktsiooni levikul.

Ka eesti keele lähisugulaskeeltes esineb ulatuslikult erinevaid (perifrastiliisi) teonimekonstruktsioone, nt progressiivkonstruktsioonid *ma prapad'mižel* 'mina olen suremas' vepsa keeles (Kettunen 1943: 497) ja *sõmizellä* 'just söömas' vadjä keeles (Ariste 1948: 87–88) või käesoleva artikli teemaga tihedamini haakuvad netsessiivsed konstruktsioonid *mi'nnõn um mu'rtõ pidämõst il' s'n* 'ma pean sinu eest hoolitsema' liivi keeles (Viitso 2008: 344) ja *Anttia on uskominen* 'Anttit peab uskuma' soome keeles (Hakulinen jt 2004). Soome keeles on *mine*-vormidele perifrastilistes ühendites varem viidatud ka kui 4. infinitiivile (Siro 1964; Saukkonen 1965) või netsessiivsele lauselühendile (Ikola 1974). Uuemas grammatikakäsitluses (Hakulinen jt 2004) on aga räägitud pigem eraldi netsessiivsetest konstruktsioonidest *olla/käydä* + *Vminen*, kus nominatiivse vormiga lause märgib kohustatust või pidamist, partitiivse vormiga eitav lause aga jällegi seda, et midagi ei peaks tegema või ei tohi teha. Kui konstruktsioonis on eksplitsiitselt väljendatud ka kogeja, esineb see genitiivis. Liivi keeles on teonimekonstruktsioonidega deontilise modaalsuse väljendamisega viisi nimetatud läti keele grammatika eeskujul debitiiviks ehk vajaduse kõneviisiks, millega võivad kombineeruda ka muud kõneviisid (Wiedemann 1861; Väari 1966). Teinekord on jällegi räägitud pigem debitiivkonstruktsioonidest, mille hulka kuulub ka ülal toodud supiini debitiivi vorm (*-õmõst*) impersonaalse lause öeldisena või koos abiverbi *võlda*³ 'olla' indikatiivi, konditsionaali või kvotatiivi 3. isiku vormiga. Kogeja, kui väljendatud, esineb nendes ühendites daativis, objekt tüüpiliselt partitiivis ning konstruktsiooniga väljendatakse eelkõige kohustuseks peetavat või sunnitud tegevust (Viitso 2008: 324, 2014: 195–196, 205–208). Debitiivivorm arvatakse tulenevat teonime partitiivi vormist, kus 1-silbilise pika vokaaltüve korral *ā* on kõrgenenud *ē*-ks ning liite *i* on idaliivis asendunud *õ*-ga (*-mõst*), lääne- ja Īra liivis aga mitte (*-mist*). Idaliivis langeb supiini debitiivi vorm seega enamasti kokku supiini elatiivi vormiga, lääne- ja Īra liivis aga teonime partitiivi vormiga (Viitso 2008: 324, 2014: 208 alaviide). Deverbaalnoomeneid netsessiivsetes konstruktsioonides peetakse teonimedest erinevaks ka soome keeles, kuna viimastel on täielik käändeparadigma ja need võivad saada mis tahes substantiivi laiendeid (Hakulinen jt 2004; Ikola 1974). Selle poolt, et finiitsed verbid ja *mine*-vorm moodustavad läänemeresoome keeltes teatud juhtudel (nt modaalkonstruktsioonides) koos predikaadi, räägib seegi, et sellistes ühendites olevaid nominalisatsioone ei saa „denominaliseerida” nii, et nominalisatsioonist ja selle laienditest võiks moodustada omaette (kõrval)lause (nt *Isa joomine kurvastas mind* → *See, et isa jõi, kurvastas mind*), vaid konstruktsiooni sisu edasiandmiseks tuleb kasutada näiteks modaalverbe ja -konstruktsioone (*Anttia on uskominen* → *Anttia pitää uskoa*; *kas sul on veel rääkimist* → *kas sul on vaja veel rääkida*).

Kuna vähemalt nii soome kui ka liivi keele grammatikakirjeldustes on välja toodud *olema*-verbi ning nominatiivi- ja/või partitiivikujulise teonime

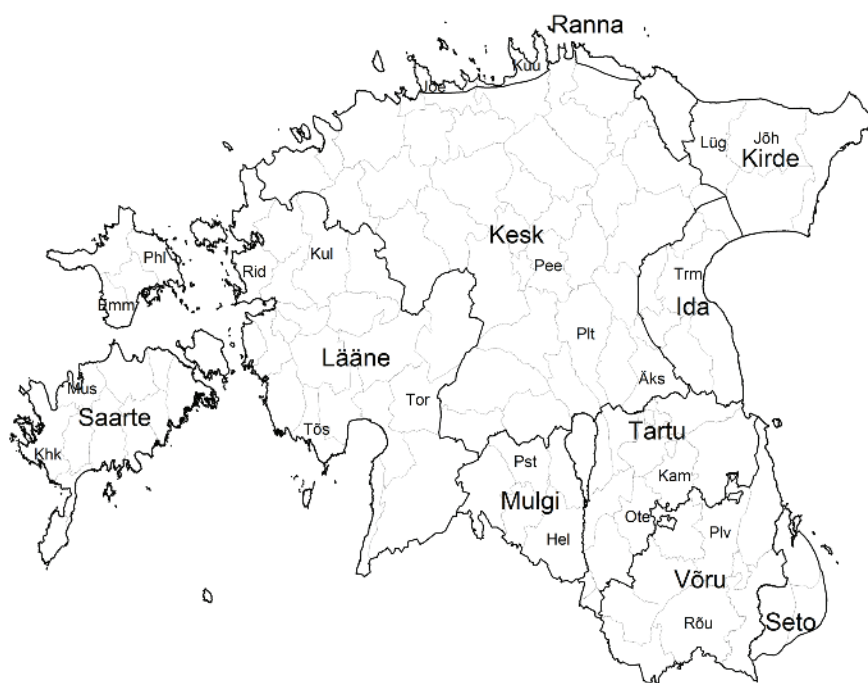
³ Tulevikule viidates kasutatakse liivi keele konstruktsioonis abiverbi *lidõ*.

ühendite grammatiseerumine eraldi modaalsete konstruktsioonidena, vaadeldakse järgnevalt sarnaseid ühendeid ka eesti murrete andmestikus, et teha kindlaks, kui levinud sellised konstruktsioonid murretes on, milline on nende vorm ning kas ja kui selgelt tulevad nendes esile modaalsed (lisa)tähendused.

2. *olema + Vmine*_{NOM/PAR} konstruktsioonid murdekorpuses

2.1. Materjal

Artiklis analüüsitud materjal pärineb eesti murrete korpusest. Korpuse moodustavad enamjaolt 1960.–1970. aastatel tehtud helisalvestised, foneetilises ja lihtsustatud transkriptsioonis murdetekstid ning morfoloogiliselt märgendatud tekstid 10 eesti kohamurdest. Samuti kuulub murdekorpuse juurde andmebaas, mis sisaldab infot keelejuhtide, lindistuste ja litereeringute kohta. Kasutatud korpuse versioonis (2015. aasta jaanuarikuu seisuga) oli 898 397 morfoloogiliselt märgendatud ning 57 610 märgendamata sõna ehk ühtekokku 956 007 sõna. Joonisel 1 on esitatud murdekorpuse murrete jaotus ning kihelkonnad, kust on pärit artiklis kasutatud näitelauseid.

Joonis 1. Eesti murrete korpuse murdejaotus ning artikli näitelauseste kihelkonnad.⁴

⁴ Kaart põhineb Kristel Uiboia kohandatud EKI kohanimeandmebaasi Eesti kihelkonnade kaardil (EKI 2014).

Selle uurimuse jaoks kasutati nii morfoloogiliselt märgendatud tekste kui ka (veel) märgendamata lihtsustatud transkriptsioonis tekste. Märgendatud tekstidest otsiti *mine*-lõpuliste lemmade järgi automaatselt välja kõik lausungid, milles deverbaal võis esineda mis tahes arvus ja käändes ning mis tahes süntaktilises positsioonis. Märgendamata tekstidest otsiti *mine*-vorme poolautomaatselt, kasutades päringuks regulaaravaldist [^]m[’ieõ][^] ning kontrollides vasted käsitsi üle. Saadud andmestikust jäeti välja laused, milles *mine*-deverbaal ei esinenud nimisõnana (nt *pealmine*) või ei olnud verbist tuletatud (nt *alumine* 'alusvili'), samuti lisati nimisõna märgend valesti märgendatud juhtudel. Kokku jäi andmestikku 1928 vaatlust ehk nimisõnana kasutatud deverbaalse *mine*-tuletise kasutusjuhtu. Tabelis 1 on esitatud *mine*-tuletiste sagedused ja distributsioon murdekorpuse märgendatud ja märgendamata tekstides. Kuna murrete lõikes on tekstide arv ja maht erinev, tuleb murrete omavaheliseks võrdluseks absoluutsageduste asemel töötada normaliseeritud sagedustega (nt 100 000 sõna kohta). Tabeli viimane veerg esitab murdeti *mine*-tuletiste protsentuaalse osakaalu kõikidest korpuse sõnadest. Murded on järjestatud normaliseeritud sageduste kahanevas järjekorras.

Tabel 1.

***mine*-tuletiste sagedus ja jaotumine murdekorpuses**

Murre	Sõnu	<i>Vmine</i>	<i>Vmine</i> per 100 000 sõna	<i>Vmine</i> %
Lääne	176 825	441	249	0,25
Võru	106 046	244	230	0,23
Kirde	54 560	122	224	0,22
Kesk	133 177	295	222	0,22
Ida	51 639	107	207	0,21
Tartu	65 920	121	184	0,18
Ranna	54 910	95	173	0,17
Saarte	178 494	297	166	0,17
Mulgi	63 516	104	164	0,16
Seto	70 920	102	144	0,14
Kokku	960 007	1928	*1963	–

* Märkus: hüpoteetiline *mine*-vormide koguarv korpuses, mis sisaldaks igast murdest 100 000 sõna.

Tabelist 1 nähtub, justkui oleks läänemurdes *mine*-tuletiste osakaal kõikide sõnade kohta kõige suurem, ja seega võiks oletada, et läänemurde kõnelejad eelistavad *mine*-vormide kasutust enam kui näiteks saarte murde kõnelejad. Kuna aga *mine*-tuletised on korpuses väga harvad (jutt käib siin ju keskmiselt umbes 0,002 protsendist kõikidest korpuse sõnadest), võrreldes sagedasemate

nähtustega, nagu näiteks *da-* ja *ma-*infinitiivid, on nii väikesest korpusest raske pelgalt sageduste põhjal *mine*-tuletiste leviku kohta olulisi järeldusi teha. Seda eelkõige seetõttu, et iga andmepunkti osakaal andmestikus osutub liiga suureks (nt võiks juba paarikümne esinemisjuhu ümberpaigutumine muuta oluliselt murrete järjestust, samas on paarkümmend esinemisjuhtu korpuse kogumahust väga väike osa).

Seejärel tuvastati andmestiku semantilise ja morfosüntaktilise kodeerimise käigus sellised laused, mis oma vormilt kuuluvad teatud tüüpi olemasolule (nt *seal oli laulmist*) või omajalause hülka (nt *neil oli viimine*) ehk milles öeldiseks on *olema*-verb 3. isikus, nominatiivi- või partitiivikulised *mine*-teonimed on grammatilise subjekti positsioonis ning milles võib lisaks esineda kohta, aega või omajat/kogajat märkiv adverbiaal, mille suhtes mingi teonimega väljendatud sündmus esitatakse. Tabel 2 esitab lisaks juba eelmises tabelis toodud korpuste suurusele ja *mine*-tuletiste sagedusele kõnealuste konstruktsioonide esinemissagedused (Cx) ning nende konstruktsioonide osakaalu kõikidest *mine*-tuletistega lausetest (Cx%). Murded on järjestatud konstruktsioonide osakaalu kahanevas järjekorras.

Tabel 2.

***olema* + *Vmine*_{NOM/PAR} konstruktsioonide sagedus
ja jaotumine murdekorpuses**

Murre	Sõnu	<i>Vmine</i>	Cx	Cx%
Ranna	54 910	95	26	27
Tartu	65 920	121	29	24
Kirde	54 560	122	27	22
Kesk	133 177	295	59	20
Lääne	176 825	441	82	19
Seto	70 920	102	19	19
Võru	106 046	244	43	18
Mulgi	63 516	104	18	17
Ida	51 639	107	17	16
Saarte	178 494	297	44	15
Kokku	956 007	1928	364	19

Tabeli 2 põhjal tunduvad *olema* + *Vmine*_{NOM/PAR} konstruktsioone teistest enam eelistavat ranna-, Tartu ja kirdemurde kõnelejad. Konstruktsioonide sageduste põhjal järelduste tegemisega tuleb aga siin olla veelgi ettevaatlikum, kuna absoluutsagedused on väga väikesed ja seega võib-olla tegelikku murretevahelist distributsiooni ei peegelda. Kuna murretest ei näi teonimekonstruktsiooni põhjal moodustuvat ka (ootuspäraseid) rühmi (nt põhja- vs. lõuna- või ida- vs. läänemurded), saab andmetest järeldada pigem seda, et

konstruktsioonid on levinud kõikidel murdealadel ning ükski murre nende kasutamist ei välista.

Lisaks sellele, et *mine*-tuletisi peetaksegi iseloomulikuks pigem kirjutatud keelele, on teonimekonstruktsioonide võrdlemisi madal esinemissagedus korpuses tõenäoliselt mõnevõrra tingitud ka murdekorpuse tekstide aluseks olevate lindistuste olemusest. Kuna tegu on poolstruktureeritud intervjuudega, mille teemadeks on enamasti igapäevane eluolu, vanad kombed, tööd ja tegevised, siis võib olla, et infoküsimustele vastamisel ja konkreetsete toimingute meenutamisel kasutatakse vähem eripäraseid keelelisi konstruktsioone. Teisalt jällegi on teonimed üksi sellises žanris pigem loomulikud ja andmestiku näidete põhjal kasutavad keelejuhid neid sageli just intervjuueerija küsimuste või enda mälestuste mentaalse töötamise ajal. Intervjuueerija keelekasutus võib ühtlasi mõjutada keelejuhi vastuste keelt ja vastupidi, mistõttu ei saa kunagi päriselt kindel olla, kas nt keelejuht oleks mingit teonime(konstruktsiooni) ka ise kasutanud, ilma nn praimimiseta (ingl *priming*, vt nt Tulving 2002: 207). Praimimine tähendab siin keelejuhi intervjuueerijapoolset (teadvustamata) keelelist ettevalmistamist, mis muudab keelejuhile mingi keelelise konstruktsiooni kasutamise hõlpsamaks seetõttu, et see on eelnevas kontekstis juba esinenud. Päris võõraid konstruktsioone murdekõnelejad eeldatavasti siiski otse üle ei võta, küsimus on niisiis pigem kasutussageduses.

Võimalik ka, et konstruktsiooni levik näitaks selgemaid eelistusmustreid, kui varieerida selles finiiitset elementi ehk vaadelda konstruktsiooni ka teiste grammatiliste verbidega, nagu *käima* (4), *hakkama* (5), *tulema* (6) jm, ning samuti verbi ellipsisiga juhtumeid (7–8). Verbi ellipsis on peetud eesti keeles iseloomulikuks näitajaks just kogeja-omaja konstruktsioonile ning seda on seotud osaliselt vene ja läti keele mõjudega (Kehayov 2009).

(4) no ja mõesa moonameestel **sel käis küindlabää** (.) **üles ütlemene** (Pee)

(5) lavad valmis saand (...) **sis akkab põhja külge panemine** (Mus)

(6) no sös ku ma kodu lätsi **sös tulli üits tüüdegemin** muud mitte midägi (.) muutku aga tüüdegemist ja (Pst)

(7) no kasvatad sis ära (.) sis akka neid kuevatama (...) **jälle jauramist** (Tor)

(8) tia mida **vanainimestel viel sehtipidamist** ega (Jöh)

Järgnevalt vaadeldakse andmestikus esile tulnud *olema*-verbiga eksistentsiaal- ja omajalausekujuliste ühendite vormi ja funktsioone, jättes piirkondlikud ja sageduserinevused tagaplaanile.

2.2. Eksistentsiaal- ja omajalausekujulised konstruktsioonid

Nii eesti keele eksistentsiaal- ehk olemasolulause kui ka (kogeja-)omajalause kuuluvad mittenormaallausete ehk markeeritud lausetüüpide hulka, mis muuhulgas võimaldavad (eitavas lauses kohustuslikult) partitiivsubjekti esinemist. Eksistentsiaallause kriteeriumina on traditsiooniliselt välja toodud eelkõige seda, et lause funktsiooniks on esitada mingisse aega või ruumi uusi situatsioone või selle osalisi. See omakorda tähendab, et grammatiline subjekt kuulub reemasse ja paikneb seetõttu tüüpiliselt lause lõpus. Teemapositsiooni hõivab lause alguses enamasti mingi aega või kohta märkiv adverbiaal, mille vaatepunktist situatsiooni vaadeldakse. Kõige tüüpilisem eksistentsiaallause verb on koopulaverb *olema*, ent esineda võib ka teisi verbe (nt *öues mängis*

lapsi, aias kasvas lilli). Samuti võib konstruktsioonis varieeruda sõnajärg, eeldusel, et lauses säilib esitusfunktsioon (EKG II). Andmestikust välja otsitud konstruktsioonide põhiosa moodustavad struktuurilt eksistentsiaallause kriteeriumidele vastavad laused, kus subjekt on jaatavas lauses kas nominatiivis (9, 10) või partitiivis (11) ja eituses samuti partitiivis (12) ning mille funktsiooniks võib pidada mingi protsessi või selle puudumise esitamist teatud ajaruumi punkti.

- (9) Petserimaal (.) **sää**lli olli **tökäti tegemine** (...) setukese käisive sis sält Petserimaalt väl'jä (Hel)
- (10) siis pruudimaa (.) noh (.) **sää**ll õlivad **ikke jälle süömised ja juomised** ja (Lüg)
- (11) oli kõik kogu se püil ja (...) **oli mõnes kohas püilidegemest** tehti püili koa (...) krooviti (.) nisud või mis tahes (Pee)
- (12) **es olõ inämp kikka kir'gmiist ei pin'i haukmiist** (.) es olõq inämp (Plv)

Omajalause meenutab osalt eksistentsiaallauset, ent see väljendab tüüpiliselt lisaks olemasolule ka mingit omamissuhet. Selle teemapositsioonis on valdajamäärus, mis on ühtlasi ka tegevus- ehk semantiline subjekt (situatsiooni kõige väljapaistvam osaline, tegevuse kontrollija, protsessis või seisundis olia) (EKG II). Omajalause vormilisi kriteeriume täidavad andmestikus samuti mitmed konstruktsioonid (nt 13–15).

- (13) **vanast ol' nail olnu nii suur'** (.) **nii suur' liugu laskmine** et et kõik' ee kõik' nooremb rahvas' (Plv)
- (14) täijesti läbi põlend süsi on (.) **sellel pole änam põlemist mette** (...) ta on ku kõik oma põlemised ära põlend (Mus)
- (15) esmaba õhta kui old pulmad sis oll **pruudil oll tanu näitmine** (Phl)

Ehkki struktuurilt meenutavad need laused omajalauseid, siis mingit omamissuhet lausete väljendatud situatsioonis ei sisaldu. Adessiivne vorm märgib küll ühtaegu nii teemat kui ka tegevussubjekt, ent täidab valdaja asemel lause grammatiliseks subjektiks oleva *mine*-deverbaali väljendatud protsessi või seisundi primaarse osaleja rolli. Teonime agentargument võib realiseeruda niisiis mitte ainult genitiivse täiendina nimisõnafaasis, vaid lause tasandil adessiivargumendina, nagu seda on täheldanud nt ka EKG (EKG I: 58–59) ning Muischnek ja Sahkai (2010: 311–312): *Seda ma arvasin, et teil jälle jorutamiseks läheb*. On väidetud, et kui genitiivsed konstruktsioonid (16) rõhutavad sellistel juhtudel omamis- ja sotsiaalseid suhteid või kuulumist tervikusse, siis adessiiviga märgitud isiku, olendi või kollektiivi puhul (16') väidetakse midagi tema kohta, lähtudes tema olukorrast või vaatepunktist (Pajusalu 1958: 254; Vainik 1995: 107).

- (16) maa inimesed ostsid need ää (...) **siis eij oln niist riigi** (.) **ostmest mette** (Rid)
- (16') maa inimesed ostsid need ää (...) **siis eij oln riigil niist ostmest mette**

Omamissuhe on selgemini esil nendes lausetes, kus *mine*-vorm on leksikaliseerunud omaette tähenduslikuks üksuseks ning verbi ja tuletusliite suhe ei ole enam läbipaistev (7). Selliseid selgelt leksikaliseerunud komplemendiga konstruktsioone siin teonimekonstruktsioonideks ei peeta, kuna tege-

vustähendus nendes on kas ähmastunud või sootuks kadunud. Kui sellistes adessiivsetes viisimäärustes nagu *autori kirjastusel/kirjastamisel* on mõlemad nominalisatsioonid protsessuaalse tähendusega, hoolimata võimalikust leksikaliseerunud kõrvaltähendusest (Sahkai 2009: 378), siis siinsete konstruktsioonide puhul tingivad leksikaliseerunud tähendused (nt *söömine* 'söök', *majapidamine*) lihtsalt tüüpilise eksistentsiaalse väite, milles protsessi tähendust ei sisaldu.

(17) ning oma töö on ka teha ju (...) **suul on oma** (.) **maeabidamine** ka (.) (Khk)

Tihti peale aga ei ole lauses eksplitsiitselt esitatud ei kohta, aega ega ka tegevussubjekti märkivat adverbiaali (mispuhul lause mõtestub üldisikulisena, nt 18) ja teisalt on need kõik pea iga lause konteksti lisatavad (18').

(18) nemad tulnd siit õhest koast läbi (.) **kange oigamene ja** (.) **karjumine olnd** ja (Emm)

(18') **seal neil siis kange oigamene ja** (.) **karjumine olnd**

See annab esiteks põhjust olemasolu- ja kogeja-omajalauseid mitte eristada ning teiseks oletada, et kõnealune konstruktsioon on eraldiseisev funktsionaalne üksus, mille ülesanded ei lange kokku harilike eksistentsiaali- või omajalausetega, nagu illustreerivad ka järgnevad alapeatükid. Selgemini eristub konstruktsioon kogeja-omajalausest, erinevust eksistentsiaallausest on aga pisut raskem näha. Eksistentsiaallause malli kasutamist on tüüpiliselt seostatud uute osaliste, ent ka situatsioonide esitlemisega (nt *Seal karjus keegi/lapsi*), ja viimast teevad omal moel ka selle artikli fookuses olevad konstruktsioonid. Ilma agentargumendita konstruktsioonid (nt *Seal oli karjumist*) sarnanevad nn impersonaalse eksistentsiaallausega (nt *Seal karjuti*), mille predikaat väljendab lisaks olemasolule ka mingit tegevust või protsessi (Erelt 2012: 27). Genitiivse agentargumendiga konstruktsioonides, nt *Seal oli laste karjumist*, või adessiivse agentargumendiga konstruktsioonides, nt *Seal oli lastel karjumist*, agent samuti defokuseeritakse. Nõnda näib üheks *olema* + *Vmine*_{NOM/PAR} konstruktsioonide funktsiooniks olevat lisaks esitlemisele teatud laadi impersonaliseerimine ehk protsessi või selle puudumise esiletõstmine ühes agendi tagaplaanile jätmisega. Sellele võib lisanduda omakorda mingi modaalne lisatähendus, mispuhul adessiivne argument mõtestub hoopis kogejana (vt järgmist alapeatükki). Konstruktsiooni (võimalikust) grammatiseerumisest, mida ühelt poolt võiks siduda ka eksistentsiaallause malli funktsioonide laiendamisega, tuleb juttu lähemalt alapeatükis 2.4.

Huvitav on konstruktsioonides ka tuletusaluse verbi teiste argumentide, eelkõige tegevusobjekti realiseerumine. Kui *mine*-nominalisatsiooni kohta üldiselt väidetakse (nt Kasik 2014: 107), et verbi subjekt ja objekt esinevad deverbaali genitiivikujuliste eestäienditena (19), kusjuures nii subjekti kui ka objekti argumendid korruga teonimekonstruktsioonis täienditena realiseeruda ei saa, siis murretes esineb lauseid, kus objekt esineb nii ees- kui ka järeltäiendina partitiivikujulisena, säilitades oma lauselise vormi (20–21). Ka Wiedemann (2011 [1875]: 495) on pidanud *mine*-teonimede verbiliku iseloomu näitajaks seda, et verbirektsioon võib tuletusaluse verbi argumentide realiseerumisel säilida (nt *mis nūd aitab külamine azet ehk paika*). Sellised laused andmestikus meenutavad vähemalt struktuurilt enam soome- ja liivikeelseid

netsessiivseid konstruktsioone (vt ptk 1), ehkki lubatus- või kohustatushin- nangut neis tingimata ei sisaldu.

- (19) siss ol'li **vihmatsõ ilmaga ol'l lina väl'lä vedä- vedäm'ine** (.) ja mina ol'li üt'sindä tuu kes kik'itas jälle (Kam)
- (20) ommiku sai vara juo mendut (.) **enne koitu oli** (.) **vedamine neid välja** (...) noh ulk maad menna ka oli (Jõe)
- (21) s olli ta ommukuss kõva ja **es ole tedä** (.) **keitmist** jo muidu ta kuivi jo (.) nüür venisi väl'l'ä (Hel)

Eriti iseäralik on aga see, et paaril juhul on andmestikus tegevusobjekt väljendatud hoopis adessiivargumendiga (22–23), mis oleks ootuspärasem tegevussubjekti puhul.

- (22) är `viiti (...) **sääl es ole sis midägi iseäralist matmist tal** nagu iki nüidegi ja (...) ega säl midägi (Pst)
- (23) ja aeast sisse (...) aga **linäl ei ond** (.) **nisukst rohimest** jüst (...) (Kul)

Selline kirjakeelest mõneti erinev argumentide realiseerumine võib peegeldada osalt lihtsalt suulise keele eripärasid, teisalt aga anda tunnistust teonime(konstruktsiooni)de süntaktilise käitumise erinevusest võrreldes tavapärase nimisõnafrasiga.

Järgnevalt vaadeldakse konstruktsioone kontekstides, kus need saavad li- saks mingi protsessi väljendamisele ka modaalse lisafunktsiooni.

2.3. Modaaalsushinnangud konstruktsioonides

Tegevuse või sündmuse väljendamisele lisaks kätkeb osa artiklis käsitleta- vaid konstruktsioone endas ka mingit hinnangut lause propositsioonile. Sel- line modaaalsuse väljendamine on sarnane eelnevalt esitatud netsessiivsete funktsioonidega liivi ja soome keeles. Modaaelses kasutuses võib kõnealuseid konstruktsioone siduda kogejakonstruktsioonidega ning adessiivset adver- biaali käsitleda kogejana, *mine*-deverbaali aga stiimulina (sellena, millele ko- gemine on suunatud). Hinnangulisust võib enamasti testida parafrasidega: kui lauset ümber sõnastades oleks loomulik kasutada näiteks mõnd modaal- verbi, -partiklit või -konstruktsiooni, võib omistada konstruktsioonile ka mo- daalse funktsiooni (nt *siis pole enam rääkimist* → *siis ei saa/tohi/ole tarvis enam rääkida*), ehkki nendes peituv hinnang näib olevat ebamäärasem kui teistes modaalstruktsioonides. Eelkõige võib kõnealuste konstruktsioonide puhul rääkida deontilisest modaaalsusest ehk kohustus-, vajalikkus- või lu- batushinnangust mingi tegevuse toimumisele, kusjuures oluline on agendi ja mingi autoriteedi tahte opositsioon, või siis dünaamilisest modaaalsusest ehk agendi võimelisusest või vajadusest midagi teha, mil vastanduses on agendi omadused ja välised olud (Palmer 2001: 8–9; eesti keeles nt Uuspõld 1989: 469, 477). Need vastanduvad oma agendikesksuses kolmandale modaaalsuse tüübile, episteemilisele modaaalsusele ehk kõneleja poolsele võimalikkus- või tõenäosushinnangule.⁵

⁵ Modaaalsust on käsitletud ja liigitatud ka mõnevõrra teistmoodi (nt Bybee jt 1994; Auwe- ra, Plungian 1998; Talmy 2000), ent artiklis käsitletavates konstruktsioonides sisalduvate modaaalsushinnangute ebamäärasuse tõttu pole otstarbekas neil siin pikemalt peatuda.

Deontilist ja dünaamilist modaalsust ei ole alati lihtne eristada ning sageli võivad laused asetuda mingisugusele deontilisuse-dünaamilisuse kontinuumile. Näiteks on Ellen Uuspõld (1989: 477) toonud välja, et *olema* + *da*-infiniitiv (*mul on töö teha*) paigutub vajalikkuse ja kohustuslikkuse piirimaile. Seega võiks ka *olema* + *Vmine*_{NOM/PAR} konstruktsioonide puhul rääkida pigem lihtsalt mitteepisteemilisest modaalsusest kui eraldi deontilisest ja dünaamilisest modaalsusest. Nii saab ilma põhjendamatu lihtsustamiseta koos käsitleda mingit laadi kohustatust või lubatust (24), vajalikkust (25–26) ja võimelisust (27) väljendavaid lauseid.

- (24) noh ku sa leerin käinu ollid **sõs** (.) **olli sul naise võtmin** ja (.) mehel mineku luba (.) mehel mineku luba enne s ole (Pst)
- (25) kas kaet'i nii kuis mõts lehte lät's' ja (.) et kuis külväq (.) kuna külvä nu jah nu tuu (.) **tuu ol' vanarahval ka kaemine (...)** **tuud ol' vanarahval ka kaemist** (Plv)
- (26) meil siin me oleme kodo toond (.) kodo puhastan ää (...) aga kel jüst aega on noh (.) võib mets koa puhastada (.) **põle kodo kanmest seda rimpsu** (...) nad jo us'sa sies (.) us'sa täis jo mõned (Plt)
- (27) keulamies täüdüs igä olla ühte buhku siel (.) aerud kääs (.) ega sie (.) **ei sel eij old puhkamist** (.) täüdüs alad- alade igä (.) pidädä ae- aerut (.) sous (Kuu)

Kõik ülaltoodud laused väljendavad kõneleja suhtumist teonime kirjeldatud tegevusse, ent raske on neis selgelt eristada näiteks agendivälist, autoritaarsest allikast tulenevat kohustust, agendi sisemist vajadust või suutlikkust, eriti veel seetõttu, et nt Uuspõllu (1989: 470) järgi võib autoriteediks olla ka agendi enda sisemine veendumus. Samuti võivad erinevad modaalsushinangud omavahel seguneda. Nõnda ei ole näites (27) päriselt selge, kas tegu on pelgalt dünaamilise vajalikkusega-võimelisusega (aerutaja ei saanud puhata, kuna vastasel juhul oleks näiteks paat seisma jäänud või ümber läinud) või kohustusega, mille taustal võib omakorda olla vajalikkus (nt keegi teine kaluritest käskis aerutada, kuna vastasel juhul oleks paat seisma jäänud või ümber läinud).

Mitteepisteemilise modaalse varjundi omistamine andmestikus esinevatele konstruktsioonidele ei ole triviaalne ülesanne ning on tihti tõlgendamise küsimus. Modaalse lisatähenduse võib omistada autori hinnangul 364 andmestikus esinenud *olema*-verbi ja nominatiivis või partitiivis teonime konstruktsioonist 63-le, ehkki see arv ei ole kindlasti jäik. Otsustamisel aitab enamasti kontekst, näiteks modaalse elementide esinemine vahetult eelnevas või järgnevas kontekstis (28), otstarbe väljendamine otstarbelausega (29) või millegi tegemise tarvilikkuse/ebatarvilikkuse esiletoomine muul moel (30). Samuti näivad omaette modaalse alarühma moodustavat komitatiivse patsiendiga konstruktsioonid (31–32).

- (28) aga kui naa ol'i (.) et virutati üles (.) kudas juhtus (.) **siis ol'i ikke üläl tegemene** (.) et saa kuhja vap- (.) **piäd** ekki tegema naa et ves'i sisse i lähä (Tõs)
- (29) aga kes teen'ija ol'i **sel õl'i ikke** (.) **sugemist et sai oma jao väl'ja** (Trm)
- (30) ja lehmadel on kõik nisuksed (.) sõemed võe pumbad (...) vaeutab ninaga (.) ves'i tõuse ülesse (.) säält joob (...) jah (...) **eij ole neil vee kanmest** ei midagi (.) (Äks)

(31) jah (...) noh (...) mis ma sys olli (...) vanõmbidõ man ma olli (...) ja sys (...) emä-kõnõ kån'gse kån'g- jalakõsõ kinni mul (...) ütél no Leenikõnõ nüüt (.) nüüt läät (...) õ siagarjaga (...) lätsi sigadõga mõtsa (...) ilusteq õ mm (...) jala kinni (...) kae sa nüüt perrä kui sa (...) jällekine mh (.) kui ma jala kinni kängi et kuis ma olõ kån'gnu (.) et õõ (.) et sis sinul õ (.) vai **minul eij olõ enämp tõnõgõrt sinugä s (.) kån'gmist** (Ote)

(32) **muul ol'i seäl lautas naa baelu nändega tegemest** (Tõs)

Selgeid kriteeriume modaalsuse esiletõusmiseks paraku ei ole. Samuti ei näi artikli aluseks oleva andmestiku põhjal olevat konstruktsioonide kasutuses märkimisväärseid murretevahelisi erinevusi. Seetõttu võib väita, et eesti keeles ei ole *olema*-verbi ja teonime ühenditel nii selget modaalselt funktsiooni kui näiteks liivi ja soome keeles ning sagedamini täidavad need pigem eespool kirjeldatud impersonaliseerimise funktsiooni, defokuseerides agendi selle kas täiesti välja jättes või tõrjudes selle tema prototüüpest positsioonist adessiivse kogeja või genitiivse täiendi positsiooni (kõnelejale ja kuulajale viitamise vältimise strateegiatest eesti keeles vt nt Lindström 2010).

2.4. Konstruktsioonide grammatiseerumisest

Mõnedel *us*- ja *mine*-noomenitel on kalduvus grammatiseeruda, näiteks võivad need sarnaneda kaassõnadega (*millegi ajendusel*) (nt Kasik 2011: 77), ent grammatiseerumisele viitab *us*- ja *mine*-noomenite kasutamine ka püsiühendites või väljendverbisarnastes konstruktsioonides (*uus number on koostamisel, maja läheb lammutamisele*) (Sahkai 2005: 791–792).

Muischnek ja Sahkai (2010: 296) on kõneldes konstruktsioonidest, nagu *läheb kasutusse, läheb keema, läheb sulgemisele* jt, õigustanud nende liitpredikaatideks pidamist sellega, et neis esinev finiiitverb ei ole lause iseseisev semantiline ja süntaktiline kese ning lisaks ei ole *ma*-infinitiivi või nimisõnade puhul tegu tavaliste laienditega, vaid need võivad tingida ise muid lauseliikmeid (nt *Koolides läheb kasutusse uus õpik*). Mõneti sama argumentatsiooni kasutades võib liitpredikaatideks (ehk mittekompositsionaalse tähendusega konstruktsioonideks) pidada ka selles artiklis käsitletavaid *olema* + *Vmine*_{NOM/PAR} ühenditeid, kuna finiiitne *olema*, olles semantiliselt tühi verb, ei saa iseseisvalt lauses väljendatud tegevust edasi anda ning ka lause muud elemendid tingib teonimi. Samuti ei saa selliste ühendite tähenduse mittekompositsionaalsust seletada vaid eksistentsiaalse lausemalli kasutusega, kuna see tingiks pelgalt millegi olemasolu või mitteolemasolu (*resp.* *olema hakkamise* või *lakkamise*) väite, samas kui teonimedega konstruktsioonides on lause sisuliseks tuumaks siiski teonimega väljendatud protsess ning esile võivad tulla ka lisafunktsioonid, nt kohustus-, lubatus- või vajalikkushinnangud. Ka mittemodaalsed *olema* + *Vmine*_{NOM/PAR} konstruktsioonid mõtestuvad pigem teatud liiki impersonaliseerimisvahenditena. Võib seega oletada, et *olema* ja *mine*-tuletise konstruktsioon on vähemalt murretes, ent küllap ka üldkeeles, grammatiseerunud või grammatiseerumas eraldi funktsionaalse üksuse või mallina, mille abil on võimalik moodustada polüsemseid eksistentsiaalseid koopulakonstruktsioone, millest teatud rühm on mõtestatud modaalsena, teised jällegi impersonaalsena. Mõneti sarnast konstruktsiooni polüseemiat on kirjeldatud näiteks EKG-s (EKG II 1993: 292–293), kus *olema*-verbi ellipsiga minevikonstruktsioonid

sioonidest (*ta läinud poodi*) osa on mõtestatud kvotatiivsetena, moodustades omaette alamkonstruktsioonide rühma.

Leksikaalseid piiranguid *mine*-tuletiste moodustamisele ei leita tavaliselt olevat. Küll aga erineb korpuses nende verbide sagedus, millest deverbaale on moodustatud. Tabelis 3 on esitatud 20 sagedasemat verbi *mine*-tuletiste andmestikus (*Vmine*), *olema* ja teonime konstruktsioonide andmestikus (*Cx*) ning võrdluseks ka terves murdekorpuses (*Korpus*). Halli taustaga on esitatud verbid, mis on kõigi kolme andmestiku 20 sagedasema seas.

Tabel 3.

**Tuletiste aluseks olevate verbide
ja korpuses esinevate verbide sagedused**

<i>Vmine</i>		<i>Cx</i>		<i>Korpus</i>	
<i>tegema</i>	167	<i>tegema</i>	56	<i>olema</i>	62 485
<i>käima</i>	77	<i>käima</i>	21	<i>saama</i>	9792
<i>sööma</i>	52	<i>vedama</i>	9	<i>minema</i>	8596
<i>panema</i>	41	<i>laskma</i>	8	<i>tegema</i>	7954
<i>võtma</i>	40	<i>peksma</i>	8	<i>panema</i>	7066
<i>kuduma</i>	39	<i>sööma</i>	8	<i>tulema</i>	6499
<i>pidama</i>	37	<i>jooma</i>	7	<i>käima</i>	4579
<i>elama</i>	36	<i>korjama</i>	7	<i>üttelema</i>	4181
<i>laskma</i>	34	<i>minema</i>	7	<i>võtma</i>	3596
<i>ajama</i>	32	<i>ajama</i>	6	<i>teadma</i>	3388
<i>peksma</i>	30	<i>rääkima</i>	6	<i>pidama</i>	3171
<i>lugema</i>	25	<i>tahtma</i>	6	<i>hakkama</i>	2821
<i>olema</i>	24	<i>viima</i>	6	<i>nägema</i>	2284
<i>tahtma</i>	23	<i>olema</i>	5	<i>andma</i>	2045
<i>vedama</i>	23	<i>pidama</i>	5	<i>jääma</i>	1972
<i>ketrama</i>	21	<i>ristima</i>	5	<i>tooma</i>	1701
<i>magama</i>	19	<i>võtma</i>	5	<i>tahtma</i>	1700
<i>rabama</i>	18	<i>juhtuma</i>	4	<i>viima</i>	1576
<i>lõikama</i>	17	<i>keetma</i>	4	<i>ajama</i>	1489
<i>jooma</i>	16	<i>ketrama</i>	4	<i>laskma</i>	1439

Tabelist 3 nähtub, et ülekaalukalt kõige rohkem on teonimede ja *olema* + *Vmine* konstruktsioonide andmestikes tuletisi verbidest *tegema* ja *käima*, samas kui murdekorpuses esinevate verbide üldises sagedusandmestikus prevaleerib selgelt koopulaverb *olema*, mis teonimede konstruktsioonide hulgas nii esilduv ei ole. Kattuva osa kolmes andmestikus moodustavad suuresti põlusemsed verbilemmad, mis moodustavad ka mitmeid ühend- ja väljendverbe (nt *laskma*, *pidama*, *ajama*). Teonimedele ja teonimekonstruktsioonidele omasemad on murdekorpuses lisaks traditsioonilisi igapäevatöid ja -tegevusi kirjeldavad verbid, nagu *vedama*, *kuduma*, *peksma* (vilja), *ketrama*, *rabama* jt.

Muischnek ja Sahnkai on uurinud teatud liiki liitpredikaatide ja liitpredikaadi mallide püsiühendilisust vs. produktiivsust ning toonud välja, et kui püsiühendilaadsetes konstruktsioonides esinevad enamasti ebareeglipärased teonimed (st mitte *mine*-liitelised), mis võivad olla ka teatud määral leksikaliseerunud, siis *mine*-liitelised teonimed esinevad pigem produktiivselt moodustatud ühendites (nt *minema kinnitamisele/jagamisele/hääletamisele*) (Muischnek, Sahnkai 2010: 308–310). Ka käesolevas artiklis käsitletud konstruktsioonide näol ei ole kindlasti tegu püsiühenditega, vaid pigem tõenäoliselt väga produktiivse moodustusmalliga. Konstruktsioonides esineb palju väikese tekstisagedusega lemmasid, ent on ka kõrge tekstisagedusega lemmasid (vt tabelit 3), mis võivad tõenäolisemalt moodustada kinnistunumaid ühendeid. Malli produktiivsuse ja selle piirangute hindamiseks tuleks aga teha *olema*-verbi (või teiste grammatiliste verbide) ja teonimede koos- ja eraldiesinemise statistiline analüüs, mis jääb aga selle artikli fookusest välja. Samuti peaks produktiivsuse uurimisel arvestama konstruktsiooniväliste teguritega ehk alternatiivsete üldisemate väljendusvahendite olemasoluga (Muischnek, Sahnkai 2010: 313). Seetõttu malli produktiivsusel siin pikemalt ei peatuta.

Artiklis käsitletud *olema*-verbi ja teonimede ühendid on tõenäoliselt seotud ka teiste, arhailisemate mallidega, näiteks fraasidega nagu *see pole minu tegemine ega teise võtmine*, millel on samuti modaalne tähendus ning milles objekt on küll liikunud grammatilise subjekti positsiooni, ent tõlgendatav endiselt tegevusobjektina. Sellest annab tunnistust konstruktsiooni seotus Willem Grünthali sõnul oletatavasti algläänemeresoome malliga $A_{\text{GEN/DAT/ADE}}$ on - $m_{\text{NOM/PAR}}$ $b_{\text{NOM/ACC/PAR}}$ ⁶ (nt *Teil om veli kittamine*), mille sõnajärg on aja jooksul olnud aldis muutustele ning mis nüüdseks enamikust läänemeresoome keeltest kadunud (Grünthal 1941: 177–179). Kui pidada artiklis käsitletavaid konstruktsioone algläänemeresoome keelde ulatuvaks ning kõigil läänemeresoome keelealadel tuntuks, võib oletada, et algne netsessiivne tähendus, mis soome ja liivi keeles endiselt olemas, on eesti keeles aja jooksul ähmastunud ning konstruktsioonide funktsioon nihkunud modaalsuse väljendamiselt impersonaali kategooriasse. Teisalt on mõistagi võimalik, et modaalne ja nüüdseks eesti keeles ilmselt primaarne impersonaliseeriv funktsioon on arenenud ja kasutusel olnud paralleelselt.

⁶ Konstruktsiooni malli on üldistatud ja muudetud artiklis käsitletavatele konstruktsioonidele ning kõigile läänemeresoome keeltele sobivaks. Grünthali (1941: 178) algne mall oli *A:n on tekeminen t. tekemistä b*, mida ta pidas omaseks soome, karjala ja eesti keelele, oletatavasti läti keele mõjulist akusatiivis objektiga malli aga liivi keelele.

3. Kokkuvõte

Artiklis käsitleti eesti murrete korpuse materjali põhjal finiiitse *olema*-verbi ja nominatiivi- või partitiivikujulise *mine*-teonime ühendeid, mille sarnased näiteks soome ja liivi keeles väljendavad iseseisvate grammatiliste konstruktsioonidena kohustatust, lubatust või vajadust. Uuriti, kui ulatuslikult teonimed ja nimetatud teonimekonstruktsioonid murdekorpuses on levinud, milline on nende murretevaheline distributsioon ning milliseid funktsioone konstruktsioonid täidavad. Ehkki *olema* + *Vmine*_{NOM/PAR} ühendid ei ole murdekorpuses väga sagedased ega näita ka murdealati selgeid eelistusmustreid, näivad need moodustavat omaette liitpredikaadi liigi, mille laiendite vorm on mõneti varieeruv ja sõltub finiiitse verbi asemel teonimest ning mille funktsiooniks võib pidada eelkõige protsessi esiletõstmist ühes agendi defokuseerimisega ja/või harvemini mitteepisteemilise modaalsuse väljendamist. Modaalsuse väljendamine, mis võis küll olla konstruktsioonide algne, alglaänemeresoome keelde tagasi ulatuv funktsioon, ei ole niisiis eesti murrete korpuse materjali põhjal nii selgelt esilduv kui soome ja liivi keeles.

Artikli valmimist on toetanud Euroopa Liidu Regionaalarengu Fond (Eesti-uuringute tippkeskus) ja sellega seotud Eesti Teadusagentuuri projekt PUT90 „Eesti murrete süntaks”, Euroopa Liidu Euroopa Sotsiaalfondi programm DoRa, mida viib ellu Sihtasutus Archimedes, ning Alfred Kordelini Sihtasutuse Eesti Fond.

Murrakud:

Emmaste; Helme; Jõelähtme (rannamurre); **Jõhvi; Kambja; Khk** = Kihelkonna; **Kullamaa; Lügana; Mustjala; Otepää; Peetri; Phl** = Pühalepa; **Plt** = Põltsamaa; **Plv** = Põlva; **Pst** = Paistu; **Ridala; Rõuge; Tori; Trm** = Torma; **Tõstamaa; Äksi**.

Kirjandus

- Ariste, Paul 1948. Vadja keele grammatika. (Nõukogude Soome-Ugri Teadused 9.) Tartu: Teaduslik kirjandus.
- Auweran, Johan van der, Plungian, Vladimir A. 1998. Modality's semantic map. – Linguistic Typology, nr 2, lk 79–124.
- Bybee, Joan, Perkins, Revere, Pagliuca, William 1994. The Evolution of Grammar: Tense, Aspect and Modality in the Languages of the World. Chicago–London: University of Chicago Press.
- EKG I = Mati Ereht, Reet Kasik, Helle Metslang, Henno Rajandi, Kristiina Ross, Henn Saari, Kaja Tael, Silvi Vare 1995. Eesti keele grammatika I. Morfologia. Sõnamoodustus. Tallinn: Eesti Teaduste Akadeemia Eesti Keele Instituut.
- EKG II = Mati Ereht, Reet Kasik, Helle Metslang, Henno Rajandi, Kristiina Ross, Henn Saari, Kaja Tael, Silvi Vare 1993. Eesti keele grammatika II. Süntaks. Lisa: kiri. Tallinn: Eesti Teaduste Akadeemia Keele ja Kirjanduse Instituut.
- EKI 2014 = Eesti Keele Instituudi kohanimeandmebaasi kihelkonnapiiride andmestik.

- Erelt, Mati 2012. Lisandusi tegumoe käsitlusele. – Emakeele Seltsi aastaraamat 57 (2011). Tallinn: Teaduste Akadeemia Kirjastus, lk 25–34.
- Erelt, Mati, Erelt, Tiiu, Ross, Kristiina 2007. Eesti keele käsiraamat. 3., täiendatud trükk. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- Grünthal, Willem 1941. Itämerensuomalaisten kielten yksikön nominatiivi objektin edustajana aktiivin yhteydessä: lauseopillinen tutkimuskoe. (Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 218.) Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Hakulinen, Auli, Vilkuna, Maria, Korhonen, Riitta, Koivisto, Vesa, Heinonen, Tarja Riitta, Alho, Irja 2004. Iso suomen kielioppi. (Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 950.) Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Ikola, Osmo 1974. Lauseenvastikeoppia: nykysuomen lauseenvastikkeiden ja niihin verrattavien rakenteiden selvittelyä. (Tietolipas 76.) Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Kasik, Reet 1968. Omastavalise täiendi subjektilisusest ja objektilisusest *mine*-konstruktsioonis. – Keel ja struktuur 2. Tartu: Tartu Riiklik Ülikool, lk 125–139.
- Kasik, Reet 1975. Verbide ja verbaalsubstantiivide tuletusvahekorrad tänapäeva eesti keeles. – Keele modelleerimise probleeme 5. (Tartu Riikliku Ülikooli Toimetised 363.) Tartu, lk 3–162.
- Kasik, Reet 1994. Verbid ja verbaalsubstantiivid tänapäeva eesti keeles: tuletusprotsess ja tähendus. (Dissertationes philologiae estonicae Universitatis Tartuensis 5.) Tartu: Tartu Ülikool.
- Kasik, Reet 2006a. Nominalisatsioon meediauudiste tekstimoodustusvõttena. – Keel ja Kirjandus, nr 2, lk 122–134.
- Kasik, Reet 2006b. Nominaliseeritud protsessi agent meediauudistes. – Emakeele Seltsi aastaraamat 51 (2005). Tallinn, lk 21–37.
- Kasik, Reet 2009. Eesti keele sõnatuletus. Kolmas, parandatud trükk. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Kasik, Reet 2011. Sõnatuletus leksika ja grammatika vahel: *nd-* ja *ndus-*liitelised verbaalnoomenid. – Emakeele Seltsi aastaraamat 56 (2010). Tallinn: Teaduste Akadeemia Kirjastus, lk 63–90.
- Kasik, Reet 2014. Eesti sõnamoodustus ja süntaks. – Keel ja Kirjandus, nr 2, lk 100–111.
- Kehayov, Petar 2009. *Olema*-verbi ellipsisist eesti kirjakeeles. – Emakeele Seltsi aastaraamat 54 (2008). Tallinn: Teaduste Akadeemia Kirjastus, lk 107–152.
- Kerge, Krista 2001. Action nouns on *-mine* in Estonian grammar and lexicon. – Nordic and Baltic morphology: Papers from a NorFA Course, Tartu, June 2000. (Studies in Languages 36.) Toim Jarkko Niemi, Janne Heikkinen. Joensuu: University of Joensuu, lk 34–45.
- Kerge, Krista 2003. Keele variatiivsus ja *mine*-tuletus allkeelte süntaktilise keerukuse tegurina. (Tallinna Pedagoogikaülikooli humanitaarteaduste dissertatsioonid 10.) Tallinn: TPÜ Kirjastus.
- Kettunen, Lauri 1943. Vepsän murteiden lauseopillinen tutkimus. (Suomalais-Ugrilaisen Seuran toimituksia 86.) Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- Lindström, Liina 2010. Kõnelejale ja kuulajale viitamise vältimise strateegiaid eesti keeles. – Emakeele Seltsi aastaraamat 55 (2009). Tallinn: Teaduste Akadeemia Kirjastus, lk 88–118.
- Muischnek, Kadri, Sahkai, Heete 2010. Liitpredikaadid leksikoni-grammatika kontiinumil: konstruktsioonide produktiivsusest verbiga *minema* moodusta-

- tud liitpredikaatide näitel. – Eesti ja soome-ugri keeleteaduse ajakiri ESUKA / Journal of Estonian and Finno-Ugric Linguistics JEFUL, kd 1, nr 2, lk 295–316.
- Neetar, Helmi 1988. Mõnest teonimekonstruktsioonist eesti murretes. – Emakeele Seltsi aastaraamat 32 (1986). Tallinn: Eesti Raamat, lk 36–45.
- Neetar, Helmi 1990. Deverbaalne nominaaltuletus eesti murretes I. Toim Valdek Pall. Tallinn: Eesti Teaduste Akadeemia Keele ja Kirjanduse Instituut.
- Pajusalu, Elna 1958. Adessiivi funktsioonid eesti murretes ja lähemates sugulaskeeltes. – Keel ja Kirjandus, nr 4, lk 246–258.
- Palmer, Frank Robert 2001. Mood and Modality. 2nd edition. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sahkai, Heete 2005. Teonimi perifrastilises verbivormis. – Keel ja Kirjandus, nr 10, lk 790–807.
- Sahkai, Heete 2009. Implications of a construction for the theory of grammaticalization: Estonian Adessive Manner and Cause Adverbials. – Trames: Journal of the Humanities and Social Sciences, kd 13, nr 4, lk 374–400.
- Sahkai, Heete 2011. Teine grammatika: eesti keele teonimede süntaks konstruktsioonipõhises perspektiivis. (Tallinna Ülikooli humanitaarteaduste dissertatsioonid 25.) Tallinn: TLÜ Kirjastus.
- Saukkonen, Pauli 1965. Itämerensuomalaisten kielten tulosijainfinitiivirakenteiden historiaa I. Johdanto. Adverbiaali infinitiivi. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Siro, Paavo 1964. Suomen kielen lauseoppi. Helsinki: Tietosanakirja.
- Talmy, Leonard 2000. Toward a Cognitive Semantics. Volume 2: Typology and Process in Concept Structuring. Cambridge–London: The MIT Press.
- Tulving, Endel 2002. Mälu. Tlk Jüri Allik. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Uiboaed, Kristel, Muischnek, Kadri, Lindström, Liina 2013. Frequencies of verbs and verbal constructions across Estonian dialects and standard language. – The relative frequencies of nouns, pronouns, and verbs in discourse. An international workshop, Leipzig, Germany, August 12–13.
- Uuspõld, Ellen 1989. Modaalusest ja modaalsest predikaadist eesti keeles. – Keel ja Kirjandus, nr 8, lk 468–477.
- Vainik, Ene 1995. Eesti keele väliskohakäänete semantika kognitiivse grammatika vaatenurgast. (Ars Grammatica.) Tallinn: Eesti Teaduste Akadeemia Eesti Keele Instituut.
- Viitso, Tiit-Rein 2008. Liivi keel ja läänemeresoome keelemaastikud. Tartu–Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- Viitso, Tiit-Rein 2014. Constructions of obligation, duty, and necessity in Livonian. – Eesti ja soome-ugri keeleteaduse ajakiri ESUKA / Journal of Estonian and Finno-Ugric Linguistics JEFUL, kd 5, nr 1, lk 193–214.
- Vääri, Eduard 1966 = Эдуард Вяэри, Ливский язык. – Языки народов СССР: финно-угорские и самодийские языки. Москва: Наука, lk 138–154.
- Wiedemann, Ferdinand Johann 1861. Joh. Andreas Sjögren's Livische Grammatik nebst Sprachproben. St. Petersburg: Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften.
- Wiedemann, Ferdinand Johann 2011 [1875]. Eesti keele grammatika. Toim Ellen Niit. Tlk Heli Laanekask. Tallinn: Eesti Teaduste Akadeemia Emakeele Selts.

On *olema* + *Vmine* constructions in Estonian dialects

Keywords: Estonian dialects, syntax, action nominals, modality, impersonalisation

In most of the available descriptions of Estonian, action nominals regularly derived from verbs via *mine*-suffixation have been classified among nouns, thus being typically addressed from their word class perspective, with the main focus on intraphrasal aspects. However, according to some studies of literary Estonian, certain semantic properties as well as the syntactic distribution of action nominals suggest describing them via the constructions in which they appear. This article investigates one of such hitherto little discussed constructions, namely, a combination of a finite verb *olema* 'to be' and an action nominal in the nominative or partitive case, based on spontaneous dialect speech drawn from the Estonian Dialect Corpus. As action nominals and the corresponding constructions are relatively rare in the corpus material their usage fails to discriminate between Estonian dialect areas. The construction *olema* + *Vmine*_{NOM/PAR}, being formally reminiscent of an existential or possessive clause, is found in all Estonian dialects. Its main function is to emphasise process over agent either by omission of the latter or by forcing it to the position of an adessive experiencer or a genitive attribute. Some of such constructions, however, have an additional modal meaning enabling the constructions to express not only impersonalisation but also a judgement of obligation, permission or necessity concerning the process referred to by the action nominal. This creates an association with similar constructions of necessity used, for example, in Finnish and Livonian, as well as with some other more archaic constructions known from the Finnic area.

Maarja-Liisa Pilvik (b. 1989), MA, University of Tartu, PhD Student,
maarja-liisa.pilvik@ut.ee